

КАК СИ ВЗАИМОДЕЙСТВАТ
РЕЛИГИОЗНОТО И НАУЧНОТО?
(PETRE BÉRON - „LE DÉLUGE, SA CAUSE,
SES ACTION ET SES EFFETS”)

Кристина Георгиева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

HOW THE RELIGIOUS AND THE SCIENTIFIC INTERACT?
(PETAR BERON - „THE FLOOD, HIS REASON, ACTION
AND CONSEQUENCE”)

Kristina Georgieva
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

The purpose of this paper is to help us to acquire a better understanding of one of the great geniuses of the Bulgarian Renaissance who is mostly famous for his *Fish Primer* (1824). However, Petar Beron had built up considerable expertise in natural science and his enthusiasm soon grew into an ambitious project. He strove to give a scientific explanation (backed by real facts and well-established physical laws) of an apocalyptic phenomenon, The Flood, which he described in religious and literary terms. He referred to the biblical legend and proved that the Flood had really occurred and that the modern world owes its existence to it. Beron also proves that the view of the Flood’s description in the next ages is too exaggerated, as it is constructed as a worldwide apocalyptic phenomenon. His theory is anachronistic to Western science, but the questions he puts forward in his work strike the eye indeed.

Keywords: The Flood, religious, scientific, reason, consequence, action, atmosphere, Naturphilosophie, fluid, The Bible

Петър Хаджи Берович, родом от Котел, е известен на съвременната българска аудитория предимно с един от трудовете си, който има есенциален характер за развитието на българското образование. Това е първият учебник, написан специално за децата от училищата – „Рибен буквар“. Берон организира духовния свят, като тълкува Новия завет на съвременен за тогава език, защото по този начин достига разбираемо до хората. Но с какво друго се е отличил нашият сънародник? Той става част от Брашовското общество, което му дава силен тласък в международното му развитие – предоставя му се възмож-

ността да учи в чужбина и да се запознае с възгледите на световните учени. В този период създава множество чуждоезични произведения, които са с натурфилософски характер. Той се опитва да обясни Вселената и явленията, протичащи в нея, като използва помощта на природните науки и най-вече на физиката. Натурфилософските му идеи се зараждат от сблъсъка с възгледите на Фридрих Шелинг, който защитава немската традиция за единството между природа и дух. Но въпреки това Берон си изгражда своята собствена представа за космогонията и космологията (Бъчварови/Bachvarovi 1975). Терминологията, която използва, е съставена лично от него, което усложнява разбирането и тълкуването. Анани Стойнев определя натурфилософията му като анахронична спрямо световната, но тя е забележителна, защото чрез нея Петър Берон се стреми да издигне България до научните постижения на Западна Европа (Стойнев/Stoynev 2018).

В една студия професор Беньо Цонев определя Петър Берон като реформатор на образованието, реформатор на езика, благодетел на образованието, негов организатор и европейски учен. Първите три определения са подкрепени от създаването на Буквара и многобройните дарения на Петър Берон за българското образование. Повечето знания за него се изчерпват дотук с цел да интегрират образа в националната идеология, което е характерно за почти всички представители на възрожденския елит. Но не е случайно и последното му определение като европейски учен. Той владее девет езика и пише на пет от тях. Отличава се с чуждоезичните си научни доклади, реферати, съобщения, трактати, атласи и други книги. Примери за това са: „Система на атмосферологията“, „Славянска философия“, „Потопът, неговата причина, действия и последици“, седемтомната „Панепистемия“, или още наречена „Всенаука“, „Физико-химия“ и много други. „Сякаш наистина – по думите на Боян Пенев – векове натрупваната интелектуална енергия на народа ни бе избликнала неудържимо и бе създавала този голям и изключително даровит енциклопедист, получил навремето признание и от авторитетните научни среди на Запад“ (Топалов/Topalov 2012: 48).

В настоящото изследване ще бъде разгледан малко известният негов труд „Потопът, неговата причина, действия и последици“, като се проследи начинът, по който си взаимодействат религиозният светоглед и научното начало, и се потърси отговор на въпроса дали въобще се осъществява този процес.

„Потопът“ е създаден през 1857 година и е написан на френски език. В него се откриват идеите на Българското възраждане, примесени с тези на Западноевропейското просвещение, тъй като Петър Берон

има богат научен и политически опит както в страната, така и в чужбина. Представят се новите идеи на европейската наука в енциклопедичен вид.

Както сам казва в увода на своята книга, той избира по-лесния и разбираем начин (аналитичния), за да достигне до читателите. „Тръгва се от следствието и се достига до причината“ (Béron/Берон 1857: 1). Вглежда се не само в сегашното състояние на Земята, а установява и обяснява възникването на небесните тела. След това проследява настъпилите химични и геоложки изменения, които са причина за актуалното подреждане на частиците.

Темата е застъпена още в заглавието – потопът, причината, действията и последиците, които предизвиква. Въпросът тук е дали описаният потопа има нещо общо с този от Библията и познатия ни разказ от книга „Битие“.

„Между многобройните катастрофи, които са се случили на земята – казва Берон, – потопът е една от най-големите; тъй като тя е най-малко отдалечена, нейните следи са най-добре запазени върху земната повърхност“ (Béron/Берон 1857: 1). Според него причината за потопа е неочакваното разделяне на атмосферата. Въздушните маси от така наречените *aérocônes*¹ се отделят от полярните области и се насочват към центъра на Земята, което довело до непознати до този момент последици. Пример за тези последици са проливните дъждове, които предизвикали редица изменения както в животинското и растителното царство, така и в географския облик на Земята.

Образували се много водни басейни на територията на континентите, които се преливали едни в други. Те били разделени от *lithopyramides*². Растителните видове изчезнали, защото условията не били благоприятни, а отломките от тях биват влачени и натрупвани от проливните дъждове и ветровете около устията на водните басейни. След потопа температурата се повишила значително заради атмосферното налягане в полярните области, което се състило и затруднявало усвояването на топлината.

Разделението на въздушните маси предизвикало и вулканични изригвания, които задушили част от животните и изпепелили трупове,

* Всички преводи, представени като примери, са преведени от мен, К. Г.

¹ *Aérocônes* (буквален превод от фр.) – *aéro* – въздушен, *cône(s)* – конус(и) = въздушни конуси.

² *Lithopyramides* (буквално преведено от френски език) – каменни пирамиди; най-вероятно се има предвид планински вериги: „... ces mers étaient séparées entre elles des intervalles formés par des chaînes de *lithopyramides*“.

покриващи повърхността на континентите. Някои от вулканите са залети от водата, но по-високите остават непокътнати и до днес.

След това водните маси отново се повдигнали и се разделили, като образували “*les torrents cataclystiques*”³, а потопа се намирал в разгара си. От влажността и студения въздух повърхността се заледяла, а цветът на леда бил червен. Това се дължало на железния оксид, който се отделил при избухването на вулканите. Течения се придвижвали от екватора на юг и югоизток, заливали равномерно както източните, така и западните брегове на Америка, Австралия, Африка и Нова Зеландия и образували множество заливи, рейдове и протоци. Държавите, които се намирали по бреговете на континентите, били наводнени. Същото сполетяло и северното полукълбо и бреговете на Стария континент останали под вода. Тези граници на континентите се запазили и до сега.

Сухоземните животински видове не можели да живеят при толкова голямо атмосферно налягане и се наложило тяхното преместване към по-високите региони. Но след разделението на двата въздушни конуса, температурата се понижила и телата на животните и насекомите замръзнали. Техните фосили са запазени и до днес. Няма обаче запазени фосили на птици, по което геолозите съдели, че този вид не е съществувал преди потопа или е бил слабо разпространен. Но това не е вярно. Авторът дава научно обяснение: „Когато пристигат водните течения, задушениите птици остават на повърхността на водата, поради специфичното им вътрешно тегло⁴ и не потъват като останалите животни. Оставайки там, те изгниват след няколко години...” (Béron/Берон 1857: 30).

В много легенди и предания на различни народи още от древността са открити сведения за всемирния потоп. Има и редица археологически открития, които потвърждават епохалните последици от него. Например в поемата за Гилгамеш, датирана от 18. век пр. н.е., също се описва потопа, и то по много сходен начин с Библията, по което английският археолог Леонард Уули съди за реалното протичане на това явление (Бъчварови/Bachvarovi 1975: 181).

А какво се случва с хората? Петър Берон описва тяхното оцеляване, като то не се припокрива изцяло с библейската история. Тук липсват Божиите избраници и построяването на ковчег, който по Бо-

³ *Les torrents cataclystiques* (преводът от френски език е мой, Кр. Георгиева) – течения, които довеждат до катаклизъм, до някакво природно бедствие.

⁴ Устройството на птиците е специфично – костите им са кухи, което олекотява тялото, за да могат да летят.

жията воля ще спаси живите същества от смърт. Но за сметка на това ученият представя развитието на хората след потопа по начина, по който е описан в книга първа – „Битие“.

В тропическия климатичен пояс на Земята условията за живот не се различавали особено от сегашните. Хората и животните се разпрострели по високите части на планините в този пояс и по този начин оцелели. Тези страни станали пренаселени, което предизвикало преместването на обитателите в съседните територии. Образували се групи от хора с идентична раса и произход, които се обособили в различни националности и оформили свои езици. Новообразуваните се общности стояли далече едни от други, за да може по-лесно да си набавят храна. Хората започнали да отглеждат храната си благодарение на валежите. Но въпреки това в някои части от света народите си смесвали и образували нови раси и националности. След потопа, когато атмосферата се нормализирала, те можели да се завърнат към родните си места в умерения пояс. По всичко това може да се проследи преселението на живите организми към полюсите, което доказва реалността на това явление (Béron/Берон 1857: 35, 36).

Това описание за разволя на човешкия живот се приближава до описаното в Библията. Хората след потопа са благословени от Бог: „Тогавя Бог благослови Ной и синовете му, като им каза: Плодете се, размножавайте се и напълнете земята“, „... както ви дадох растителността, така сега ви давам всичко“, „... поставям дъгата Си в облака и тя ще бъде знак на завет между Мене и земята. Когато докарам облак на земята, дъгата ще се яви в облака и ще си спомня завета Си ... водата няма вече да стане потоп за изстреблението на всяка плът“ (Библия/Bible, Бит. 9: 1, 12-16).⁵ Същото е казал и Берон в книгата си. Той отбелязва общите места между Свещеното Писание и труда си: „Когато след потопа се появи дъга, тя ще е знак, че той не би настъпил отново на земята“⁶. А за разделение на народите и езиците свидетелства следният цитат: „Господ разбърка езика на цялата земя; и оттам Господ ги разпръсна по лицето на цялата земя“ (Библия/Bible, Бит. 11: 8), равен на „Разбъркването/Размесването на езиците“⁷.

Петър Берон обяснява разпространението на народите, които се заселват в Европа и Азия (по-точно в Месопотамия). Месопотамия се

⁵ Цитатите не са по Синодалния превод на Библията.

⁶ „L'arc-en-ciel apparu après le déluge est le symbole que le déluge ne reviendra plus sur la terre.”

⁷ „La confusion des langue” – Разбъркването/Размесването на езиците.

смята за една от най-рано заселените територии поради благоприятния климат. Там се намира и град Вавилон, описан и в Библията.

Всички тези общи места с Библията доказват, че Петър Берон е бил добре запознат с нея. Той успява умело да помири религиозните възгледи и научните доказателства. Това се вижда и във всичките издания на „Буквар с различни поучения“, където включва молитви и поучителни тълкования, изведени от библейските сказания.

В четвъртото издание на „Рибният буквар“ от 1850 г. той включва научно обяснение защо потопът не може да се случи в настоящето. Причината е в „електриката“, защото тя не може да се събере в толкова голямо количество, за да превърне всичкия въздух във вода, за да потопи цялото лице на земята и да умори хората и добитъка.

Така става ясно, че Петър Берон е имал стремежа да представи научно обяснение, подплатено с реални факти и установени физически закони, за едно явление, макар не толкова всемирно, както го описват в религиозен и в литературен план. Той се позовава изцяло върху библейската легенда за потопа и случилото се след него. Потопът е съществувал като природен феномен, това е факт – доказано е научно и исторически. Може да се каже, че съвременният свят дължи развитието си именно на потопа. Но той и неговият образ биват силно преувеличени както от библейските митове, така и от следващите епохи, които са го конструирали като всемирно апокалиптично явление. Днес теорията на Берон за потопа и развитието на света не изглежда особено убедителна, като имаме предвид, че в Западна Европа натурфилософията започва да се измества от отделни научни полета още докато той е бил творчески активен. Но въпреки това със систематичния си интерес към човешкия и природния ред Берон се явява изключителен естествоизпитател, чието въображение поражда не толкова с отговорите, които намира, а с въпросите, които поставя.

БИБЛИОГРАФИЯ

Берон/Beron 1850: Берон, П. *Букварь болгарский съ различни поучения*, четвърто издание, Букурещ. [Beron, P. *Bukvar bolgarskiy s razlichni poucheniya*, chetvarto izdanie, Bukuresht.]

Béron/Берон 1857: *Le déluge sa cause, ses action et ses effets*, Paris.

Библия/Bibliya 2003: Библия. *Трето ревизирано издание на Библия*. София. / [Bibliya, treto revizirano izdanie na Bibliya, Sofia, 2003.]

Бъчварови/Bachvarovi 1975: Бъчварови, Н. и М. *Д-р Петър Берон. Живот, дейност, натурфилософия*. София: Наука и изкуство.

[Bachvarovi, N. i M. Dr. *Petar Beron. Zhivot, deynost, naturfilosofiya*. Sofia: Nauka i izkustvo.]

Стойнев/Stoynev 2018: Стойнев, А. За „Славянската философия“ на д-р Петър Берон. Родолубието като натурфилософия. // *Философски алтернативи. Списание на Института по философия и социология – БАН*, 2018, кн. 3, 150 – 168. [Stoynev, A. Za “Slavyanskata filosofiya” na d-r Petar Beron. Rodolyubieto kao naturfilosofiya. // *Filosofski alternativi. Spisanie na Instituta po filosofiya i sotsiologiya – BAN*, 2018, kn. 3, 150 – 168.]

Топалов/Topalov 2012: Топалов, К. *Възрожденци*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2012. [Topalov, K. *Vazrozhdentsi*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2012.]